

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**SUVREMENI ZAPISI VELOLUČANSKE I BLAĆANSKE
USMENOKNJIŽEVNE BAŠTINE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

Anamarija Tomaš

SPLIT, 2019.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**SUVREMENI ZAPISI VELOLUČANSKE I BLAĆANSKE
USMENOKNJIŽEVNE BAŠTINE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU**

Studentica:

Anamarija Tomaš

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2019.

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Pjesme	1
3. Predaje	6
3.1. Povijesne predaje	7
3.2. Etiološke predaje	12
3.3. Demonološke predaje	14
3.4. Pričanja iz života	15
4. Legenda	22
5. Zaključak	24
6. Rječnik	26
Izvori	31
Literatura	32
Sažetak	34
Summary	35

1. Uvod

Dragi čitatelju, poklanjam ti ono što je meni poklonjeno, živu riječ naših dragih Velolučana i Blaćana koji su nesebično sa mnom podijelili pojedinosti iz svojih života: pjesme, predaje i legende koje su njima pričali njihovi stari, ali i istinite događaje koje su sami doživjeli ili o njima čuli. Moji kazivači su veoma skromni i dragi ljudi koji su tvrdili da nemaju što za reći dok nismo sjeli i počeli razgovarati. Odlučila sam pisati o Veloj Luci jer mi je u posljednje četiri godine, otkad sam je prvi put upoznala, izrazito prirasla srcu. Pisanje rada je bila divna prilika da mi život starih Velolučana prestane biti nepoznanica. Život, jezik i običaji otočana drugačiji su od naših i upravo je u toj različitosti ogromno bogatstvo. Svaku nepoznatu riječ sa zadovoljstvom sam upijala. Šug i melodičnost koju luški govor ima je toliko opijajuća da sam počela koristiti pojedine luške riječi i izraze u svakodnevnom govoru jer njihovo izgovaranje donosi poseban užitak. Pisanje rada bio mi je izazov i svaka nova informacija budila je u meni želju da saznam još više. Osjećala sam se kao da imam misiju sakupiti narodno blago, a usmena književnost i jest blago. Nadam se da ćeš u ovu škrinjicu rado zavirivati. S vremenom su priče, pjesme i legende mijenjale svoj oblik jer bi pak "kogo što užunta ili oduze", ali poruke su ostale iste. Usmena književnost se zato još zove i narodna književnost – nastala je u narodu i narod je očuvao. Ovaj rad bilježi samo mali dio blaga koje neću ostaviti zakopanim.

Jer bila bi šteta da se zaboravi.

2. Pjesme

Lirsku pjesmu možemo odrediti kao skup umjetnički komponiranih lirskih slika u kojima prevladava osjećajnost.¹ Usmene lirske pjesme su od iznimne važnosti jer čuvaju tradicijsku kulturu odnosno znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i druge vještine i navike koje je pojedinac stekao kao član društvene zajednice.² Usmene pjesme su stvarali i pjevali nadareni pojedinci iz naroda koji su osjećali duh zajednice i koji su progovarali kao njeni glasnogovornici. Unatoč svojoj prirodnosti i jednostavnosti, govor lirske usmene pjesme je na zavidnoj umjetničkoj visini, stoga ne čudi što od davnina brojni pisci i učenjaci

¹ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006. str. 7.

² Claude Lévi-Strauss, *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb, 1989., str. 333-334.

svoju inspiraciju pronalaze upravo u usmenom pjesništvu.³ U usmenim lirskim pjesmama možemo pronaći opjevane životne situacije s kojima se čovjek susreće od kolijevke do groba, a ono što oduševljava je sposobnost narodnog pjesnika da i onim „teškim sadržajima u pjesmama podjednako suprotstavi i one vedre.“⁴

Motiv koji se najčešće ponavlja u priloženim pjesmama je ljubav, što ne iznenađuje jer je ljubav prisutna u različitim oblicima tokom svih životnih razdoblja.⁵

MARA PRUŠA

*Mara Pruša plakala kanelu,
na feralu da će joj povenut.
Oj, kanelo jadi moji teški
Španjetovu bekariju rešiš.
I ja san ga gojila u hladu,
a sada mi vene na feralu.
Mara Pruša i sestra jon Roza
svaka ima po sokola svoga.
Rečeš ije i neka san mali,
ma san Prušu osedla u vratin.
Mara Pruša i sestra jon Roza,
svaka ima po sokola svoga.⁶*

STUDENCE

*Oj, studence, vodo moja hladna,
je l' mi ode dohodila draga?
Niti ode napojila ovce,
već je išla u Lokvicu gore.
U Lokvici na maloj ravnici,
di se sokol klanja golubici,*

³ *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996., str. 15-16.

⁴ *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963. str. 16.

⁵ Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986. str. 177.

⁶ Kazivač Ivan Favro (obiteljski nadimak - Dražina), rođen 1932.

*tu će igrat tance i balance.
Obaša san s mora Sablace,
Guduliju ma i Potorache.
Moju lušku nisan moga naći
i ope san se na studenac vrati.
Sokole moj i mili i dragi,
dojdi k meni na studenac ladni.
O studenca ne vidu se miri.
O studenca ne vidu se miri.
Svega su ga opleli pastiri.
Nisu samo bandu o zapada
di će doći vlasi na rik napadat.⁷*

LIPA DIVNA I LIPO SE REŠI

*Lipa divna i lipo se reši
a uzalud ko je kruh načeti.⁸*

JA NISAN CURA TAKOVA

*Ja nisan cura takova da ljubin momka svakoga,
samo ljubin jednoga o srca vjernoga.⁹*

KA SAN BILA JA MALENA

*Ka san bila ja malena,
nisan znala što je jan.
A sada me tuga mori
lijepi dani di su sad? ¹⁰*

⁷ Isto.

⁸ Lucija Surjan (obiteljski nadimak - Mulo), rođena 1931.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto.

KAKO ĆU JA BEZ NJEGA

*Na brijegu kućica mala,
na njoj su prozora dva.
Pod prozor djeva stajala
ko ruža proljetna.
Šta radiš djevo bajna
u tu prekrasnu noć?
Čekan dragana svojega,
reko je da će doć.
Čekan ga čekan dugo,
a njega još nema.
O mamo, mamo, mamice
kako ću ja bez njega?*¹¹

ZBOGOM MOJA BOBOVIŠĆA VALO

Pjesma je navodno varijacija blatske pjesme „Prigradica vala“. U Veloj Luci se pjeva:

*Zbogom moja Bobovišća valo.
Kad san kantala sva si odavala.
Druga mladost kad bude kantati,
valo moja nemoj odavati,
mojoj majci jade zadavati.*

U Blatu se još pjeva:

*Zbogom moje sve od Blata divne
s kojima san uža pasat vrime.
Kad smo užali bandu pasavati
i na svaku štradu zakantati.*¹²

¹¹ Isto.

¹² Isto.

BILE SU TRI SESTRICE

*Bile su tri sestrice, sve tri od ljubavi.
Najljepša je Marica, najljepše zna vozit.
Vozila po moru, prsten je izgubila,
nebu je ruke sklopila, Bogu se molila.
O dobri Bože moj, najdi mi prsten moj,
kojega san izgubila u more duboko.*¹³

OJ MORE DUBOKO SVA MOJA RADOSTI

*Oj more duboko, sva moja radosti.
Po tebi meni plovi cvit moje mladosti.*¹⁴

MARIN MAJKO LIPO IME

*Marin majko lipo ime,
za njen moje srce gine.
U Marina lijepi zubi,
da znaš majko kako ljubi.
Marin majko pasja para,
uzjaha bi na tovara.*¹⁵

MA ISTA SKULA ISTI BORI

*Jedne noći posli rata uteklo je par mladića
starom barkon i na vesla put Italije di je srića.
Dogovor je bi bratski na veslima minjat će se,
a pod škafon Mile zaspao na konope i na trese.
Ali iza zadnjeg škoja zaludilo bisno more,
vratili se brže nase, doveslali još pri zore.
U portu niko reče: „Mi smo Mile arivali.“
Mile smantan i od sriće, Mile vikne po svoj vali:*

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

„Ljudi moji ovo misto isto kakogod i Luka.
I je po duši sve se meni čini, ma ista skula isti bori.
A i oni, Bog ga stvori, na koloni od vele rive,
ma po duši isti je Paron Ive.“¹⁶

3. Predaje

„Predaja je vrsta usmene priče koja se temelji na istinitosti njezina sadržaja. Predaje su u usmenoj komunikaciji od najstarijih civilizacija do naših dana.“¹⁷ Hrvati pripovijedaju predaje koje su nastale od ilirskih, antičkih grčkih i rimskih vremena do danas.¹⁸

Moji kazivači kažu da za ono o čemu pripovijedaju „kogo reče da je stvarno, kogo reče da je legenda“, čime se i sami ograđuju od mogućnosti da možda nije sve bilo onako kako im je predano u naslijeđe. Međutim, kao što je prethodno spomenuto, predaja kao podvrsta priče se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.¹⁹ Treba imati na umu i da je, kad govorimo o predajama, riječ o književnom žanru, a ne o doslovnom svjedočenju stvarnosti.²⁰

Predaje se najčešće klasificiraju po motivskim,²¹ tematskim i funkcionalnim mjerilima.²² U ovom su radu zabilježene povijesne, etiološke i demonološke predaje te pričanja iz života. „Kompozicijski i stilski, predaje su vrlo jednostavne. Tematski govore o vjerovanju u nadnaravna bića, o povijesnim reminiscencijama ili o podrijetlu pojava i stvari. Često se pamte radi prisnijega odnosa s domaćim krajem i održavanja duhovnoga kontinuiteta,“²³ a u njima je sačuvana višetisućljetna usmena povijest.²⁴

¹⁶ Julija Žuvela (obiteljski nadimak - Vilić), rođena 1961.

¹⁷ Marko Dragić, *Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici). Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.

¹⁸ *Isto*.

¹⁹ Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017. str. 33

²⁰ Čapo Žmegač, Jasna, *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.

²¹ O tome više: Marko Dragić, *Motivski svijet usmenih predaja u brotnjanskom kraju*, Suvremena pitanja, Matica hrvatska FPMOZ, XII (24) Mostar 2017., str. 89.-116.; Marko Dragić, *Motivski svijet suvremenih usmenih priča s Paga, Brača i Hvara*, Riječ (časopis za slavensku filologiju), god. 14, sv. 3., Rijeka, 2008., str. 207-228.

²² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008. str. 273.

²³ *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997., str. 18.

²⁴ Dragić, Marko, *Općedruštveni značaj usmene književnosti*, Zbornik radova Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Split, svibanj 2014., str. 17.

3.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje govore o sudbonosnim povijesnim događajima i osobama.²⁵ Da bi ih razumjeli, često je nužno da poznamo njihov povijesni kontekst. Mogu imati kratku ili razvijenu fabulu, ali nikada ne govore o osobnim doživljajima kazivača.²⁶ Iz navedenih povijesnih predaja saznajemo o prvim pisanim tragovima na otoku, o nalazištu pračovjeka u Pinskom ratu, o kretanjima stanovništva na području otoka te o gomilama u Potirni i na Pržnjaku koje svjedoče o nekadašnjoj prisutnosti Ilira. Posebno je zanimljiva predaja o princezi Mafaldi iz grada Bradata koja je navodno ukopana kod crkvice Gospe od Karmena u Poplatu.

PRINCIPESSA MAFALDA OD GRADA BRADATA

Kažu da je Gradina bila odvojena od kopna. Ono se nasulo tek 50-ih godina. Na ovu stranu od glavice svetega Ivana, tu su stari imali kućice, lozu, masline, smokve, rogače, mindule i tu su živili. Sad jedna je legenda, a možda je bilo i stvarno. Kogo reče da je stvarno, kogo reče da je legenda. Naše polje od te Gradine s jednim putun se dođe (Bradat polje di je lokva), a gore su brda okolo. Na ovu stranu što gleda na more, dedrinta, tu su bile kule nagrađene. Pretpostavlja se da je ušće Neretve bilo na Proizdu i da su tu harali neretvanski gusari. Do dan danas se vidu gomile od tih kula. To se spoji s Bradatun, s Gradinun i s Poplatun. U ti Bradati su živili ljudi velike građe, bradati ljudi i po njima su nazvali taj grad u dolini Bradat. I niki kraj koji je tada vlada, on je ima svoju ćer i ona hoti je za nekoga udat, ona ni bila zadovoljna i onda se on naidi na nju. U Poplat je isto jedno polje i tu je crikvica Gospe od Karmena. On je tu ćer svoju zatoči u to polje da tu živi i tu je sagrađena ta crkvica. Prin nekoliko se godina ovde pročulo, ja nisan vidila, ali se čulo, da su išli renovirat tu crikvicu i iskopali su (svaka stara crkva imala je okolo crkve fižule za sidit isto ka i Gospa o Zdravja) jednu ogromnu ploču kamenu i na njoj je pisalo (tu je bila kako nagrobni spomenik) da je tu ukopana princeza od grada Bradata koja je prognana u Poplat od oca i da se zvala principessa Mafalda. Da li je ta ploča vraćena u ti fižul da li je ta ploča odnesena digod vanka ne znaden. To je bilo još kad je moja teta bila živa. Od nje san ja to čula.²⁷

²⁵ Marko Dragić, *Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju*, Motrišta 92, Mostar 2016, str. 25-61.

²⁶ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005. str. 28-29.

²⁷ Jakica Surjan (obiteljski nadimak - Milizin), rođena 1937.

SLOVA

Postoji još jedna legenda. Ovo se prenosilo s koljena na koljeno. Gore na stanu di imate vi i di imamo mi, ono se zovu Slova. Onda je iša Napoleonov put, iz vale Grdače. Dakle na jedni je položaju di ujutro puše levant, popodne puhne maestral, a oni kraj onamo je zaštićen i vala je u kojoj su remontovali brodove. U Grdači je pećina, usićeno je prirodno i od tu je probijen put na ovu goru zemlju di imamo mi i imate vi. Isklesano je bilo - zovu se Slova. To je neko pismo, koje ja neman pojma, je li to starogrčko, glagoljica...ne znam. Po meni je to starije nego što su se Hrvati doselili.²⁸

NALAZIŠTE PINSKI RAT

50-ih god poslije Drugog svjetskog rata su išli gore kopat. Grga Novak naša je lončariju u Veloj spilji. Tamo su kasnije pronađena i dva kostura pračovjeka – baba i dida. Mislilo se po Grpčevnoj špilji iz Jelse da je to hvarska kultura, ali ustanovilo se da je to glina iz Korčulanske Vele Stinive. Generacija je naša hodila tamo kupit glinu za praviti reljefe za likovni odgoj. U to vrime ni bilo mora između. Bila je maketa, pretpostavka kako je izgledalo. Spojeni su bili Hvar i Korčula u gornjem dilu i Pelješac prije 17 000 godina, pa im nije bila potreba plivat za komunicirati.²⁹

OTOK GUBEŠAN

Dakle, doli sveti Ivan u Gradinu. To je ova vala ispri Luke i na njoj je crkva 1400 neke sagrađena. Do te crkvice je otočić Gubešan. U to vrime oboljele od gube stavjali su na ti otočić, a gore je bila crkva i gore su popovi svakodnevno in davali hranu. To je bilo pod hvarsku županiju, vlada je hvarski biskup.³⁰

I TO JE STARINA

Vela Luka je nastala od Blata. Blatsko polje kad je došla Austrija je bilo lokva. Do polja, kad se gre pu Luke, u po brčića je crkva sv. Kuzma i Damjan. To je najstarija crkva na ovomu zapadnom dilu otoka i to se područje zove Zablaće. Tu su oni živili (okolo crkve) naši preci.

²⁸ Danko Surjan (obiteljski nadimak - Milizin), rođen 1961.

²⁹ Tonči Surjan (obiteljski nadimak - Milizin), rođen 1955.

³⁰ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

*Tu se još nahodu ostaci kućica u kamenu. Kad je pohara oni veliki požar prin više od trideset godina, sve je izgorilo, a tu crkvu ni uništi plamen. Ni došla iskra na tu crkvu, tako da su se otkrile i te ruševine od tih kućica.*³¹

PREDCI IZ ZABLAČA

*Kad iz Zablača greš put Luke ima Gudulija (polje jedno malo) ali ni to baš na polju, to je prin polja, tu su veliki laze. Na tu su meje ja san to čula od jedne moje prijatejice ona je umrila. Njoj je njezin otac priča svakavih doživljaji i legendi. Ja san š njoj to bila vidit, (a di je sad to ne bi znala nać.) na Guduliju te ostatke di su naši stari iz Zablača došli na Guduliju i tu su živili dok se pak nisu skalali u Potirnu, pa iz Potirne u Luku. U Potirni isto postoji mala kapelica (ispod Huma, kad se gre u tri porta) i ona je iz 1500 nike godine. I to je starina.*³²

AUTO KAMP MINDEL

*Sad ću se ja nadovezat...Auto kamp Mindel. Iša je čovik proširit kamp u Potirni. Išli su nešto prškat, kopat, našli su jednu veliku gomilu. Odma je bilo zablokirano sve i sad je tamo arheološko nalazište. Dakle stari Iliri ukopavali su mrtve na gomilu, (nakrivali su s kamenon) ne u zemlju. Položi ga je u kamenici i onda je nagradi humak. Šta je bi moćniji, bogatiji, veći je bi stog kamenja (bile su velike gomile kako kuća).*³³

KAŽU DA JE PRŽNJAK BI GROBIŠTE

*Na Pržnjaku, na Tončetovo, Goranovo, moje i pokojnoga Jugota nalaze se gomile. Pretpostavjan da je tu bilo grobište, a znan to po susidu nam Mladenu koji je bi energetičar. On tvrdi da je Pržnjak služi ko grobište naseljenicima što su živili na Potirni. Tamo su ukopavali svoje mrtve. Je li istina, nije, ne znan.*³⁴

³¹ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

³² Isto.

³³ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

³⁴ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

LOZA ČIČAK

Moj svekar kad je ri zemju za usadit lozu... To je u ti laz na Pržnjaku. Ja san došla 1954. u ovu kuću. Tek je ta loza tu godinu došla na rod. I onda mi je moj svekar priča. On je ri (rit znači prikopat metar dubine tu zemju i stavjat u kulturu), a sve je čista zemja, bez kamenja i griža. I moj je stari s obitilicun kopa i obitilica je lupila u nešto tvrdo. Zazvonilo je i onda su oni očistili pažljivo i našli su ploču od greba. Nisu je otvorili, nego su se pripali jer su bili praznovjerni i odma su to nakrili. Ploča je bila na metar dubine. Toliko je bila duga da su prikopali cili laz, posadili loze i poviše te ploče došle su tri loze. Otko god san ja tamo hodila, dokli god je ta loza bila živa, te tri loze su bile uvik zelene, ali nikad nisu cvale i dale ploda. Nikad. Same te tri loze. I to je dida zva da je to loza Čičak, da je začičila i da ne može rodit. A tu je bilo poviše greba.³⁵

TAJNA KAMENE GOMILE

Moja svekrva je meni pričala, da je ona to doživila. Ima jedan predjel, zove se Gudulija. Malo je dalje odavde i tu su isto ono veliki lazi. I sa kako je tu bilo više kamenja, onda bi na jedan ogromni veliki laz pravili gomilu od kamenja. I tu je bila velika gomila. A jedan je naš Velolučanin, stari čovik, je valjda bi pomorac onda u galijama ili u bracerama. I on je doša u Grčku. Posada i brod išli su u niku oštariju ili gostionu – tadar su zvali oštarija. Ni on bi sam, bili su još dva, tri čovika iz susjednih mista. I sad oni razgovaraju. Za susjednin stolon sedili su drugi ljudi. Jedan je ovi stalno sluša što oni govori i doša je k njima za stol i govori na naš jezik luški da odakle su. A oni ga gledaju da kako zna govori luški. Govori: „Znan“. Govori: „Recite mi odakle ste.“ I ovi govori da je on iz Vele Luke. „Ah“, govori, „baš mi to treba“. Govori: „Je li poznajete dobro predjele oko Vele Luke? Govori: „Kako ne, ka san Lučanin.“ „E“, govori, „na Guduliju, jedan je ogromni laz i nać ćete veliku kamenu gomilu tu. Ako, u veliki petak, na po noća grete sa svojon suprugon i da se ona na po noća svuče gola i da zaplešete oko te gomile tanac, s tin da imate uza se jedno nevino čejade. I kad van se otvori na gomili jedna rupa, neka se tu prolije malo nevine krvi. Onda ćete vidit čudo.“ Sa ti stari zapanti to, došli oni u Velu Luku i un govori ženi (više ni iša navigat).

³⁵ Isto.

Veli petak, a imali su jednu malu, imala je jedno sedam godina, a ta je mala bila mojoj svekrvi godina. Ta je moja svekrva bila boležljiva ka je bila mala, imala je ti neke grandule po vratu i hodila je u doktora. I ondar je ova mala njoj pokazala kolino. Rekla je da je bila po noći s materon i s ocon na Guduliju i da joj je otac isika na križ kolino da kapne krv nevina. I to je moja svekrva pričala otvoreno, ni ona nika to tajila. Un je doša u brata Pereta pita mazgu: „Brate, posudi mi mazgu. Sutra mi služi ovamo, onamo...“ I govori: „Dobro.“ I na Veliki Petak iša on, žena i mala na Guduliju, na po noća. Malu su stavili sest u neki kantun, zagrado je, žena mu se svukla gola i oni su stali plesat okolo te gomile. Ka su završili ples, na jedan put čuju škrabanje, rušenje, što je... I otvorila se gomila. Sa oni ništa ne vidu, sve crno. A govori mu žena: „Kako si me moga dovest, svukla san se gola i sve. Ja ništa ne vidin, ode sve crno.“ A on govori: „Dovedi malu“. Dovala ona malu i on joj je kolino isika na križ i malu je nagnu da krv toči na to što se vidi. Ka na jedan put zasjalo sve, samo zlato i to svakakvo, koraje... I unda on govori: „Aj, donesi dvanjke (od robe šašiveni i to bi se bilo stilo priko mazge, priko sedla i tu se sa strane punilo) pa ćemo napunit.“ I oni su donili dvanjke. Maloj je veza kolino i napunili su pune dvanjke, išli ća u Luku.

Maloj su valjda stavili štogod po starinsku kvasine na ranu, ali je ostalo još zlata. I undar je zapravo, un je iša odnit zlato, a ona je ostala s malon još tu čekat ga da se vrati. I on se je vrati i ponovo je napuni pune dvanjke zlata i još je u vrićama stavi na mazgu i s otin su išli u Luku. Došli u Luku, maloj to malo zavezali i malu sutra u likara. I moja je svekrva tad išla u likara radi grla. Zato je ta mala pričala. I ti stari je iša u Rijeku i još neka mista i un je to zlato proda. A bila je to živa sirotinja, nisu imali ništa. Un je iša plovit da bi moga prihranit ženu i dite. A još san zaboravila reć, ka se ta rupa otvorila i pokazalo zlato, ka je on iša čapat zlato, govori, čuje glas. Ja san rekla kako je stara moja svekrva pričala. Glas govori: „Koji si ti?“ A oni su se svi zgrozili, naježili, pripali se. On je reka ime bratino, ni reka svoje ime, nego je reka da je on Pere. Glas govori: „Dobro“. I onda su zlato pokupili. Sutradan je iša to zlato prodat, mala u likara ličila nogu, a ti je brat umri. Iznenada je umri Pere.

Mazga koja je prinila zlato ujutro je crkla. Kad je doša u Luku s oto solada, nagradi je veliku polaču - to se zvala polača kad je kuća nasprat. Ovoj maloj je darova ka se udala kolajnu zlatnu, debelu kako prst da se dva puta mala, od visine, bila je već cura, zamotala kolo vrata do zemje i dva puta tako. To je moja svekrva pričala da je ona vidila svojim očima. Njoj je mala ispričala i to je ona meni pričala. I on je tu kuću nagradi. Niko mu ni postavi pitanje kako

se obogati, nego je valjda ta mala još komu pričala i onda se to proširilo i onda su mu zamirali već ka je to naša, što nije reka svoje ime, nego bratino.

*Tako je brat umri, mazga je krepala, mala se izličila, pa je on živi dugo godina. Bili su bogati, skoro najbogatiji u Luku zato što je to naša. To je legenda, ali u stvari mora tu bit puno istine zato šta je to moja svekrva pričala.*³⁶

3.2. Etiološke predaje

„Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima.“³⁷ Iz etioloških predaja zabilježenih u radu saznajemo kako je nastala Repkova crkva, kako su se pojedinci obogatili te odakle su rodom Surjani.

KAKO JE NAGRAĐENA REPKOVA CRIKVA

Onda ti je bi u Luku jedan čovik. Ima je nadimak Repak (to ti je po hrvatski zrnojed). I onda je un ima veliko imanje tamo blizu onih Karbuni, gori na brigu. A ima je i u Potirnu isto. Današnji Kulturni centar, to su bili Repkovi dvori. Crva ka izlaziš iz Vele Luke, onde di je Zlokiću uljara, prin uljare, ona crkva je Repkova crkva. Sa ću ti reć kako je ta crikva nagrađena. On je iša jedan dan s mazgon i s ćeron. Ćer je bila cura i ništo ga ni poslušala. A bi je ono ti čovik naporan, zal. I ta je mala išla š njin i nešto mu je prkosila valjda i un se naleti s vilama na nju i probo je s vilama i ubi je. Ovo je istina, ovo ni legenda. I ondar je on njoj izvadi vile, stavi je priko mazge i doni je je u Luku. Ka je dove u Luku, ukopali su je i undar ti je on iša, nakon ne znan dva, tri dana, sam s mazgon. (A ondar se hodilo po noći kako u dvi ure ujutro da biš izbjege sunce jer je bilo puno posla po lozi ujutro. Trebalo je lozu čistit, kopat, plit travu. I undar bi se čejad digli rano da ne budu puno na suncu i bili bi radili sve dokle god se vidi i onda po mraku doć u Luku.) I un ti iša, a već je bi ubi ćer i doša je taman unde di je

³⁶ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

³⁷ Dragić, Marko, Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučko-lećevečkih sela, *Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije*, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 509.

sad ta crikva. I u jedan put je on ništo vidi, nike prikaze, ništo teško, grubo. Un se je pripa i un je pa iz mazge (jer je jaha na mazgi). Tu je neko doba leža, doša je sebi i doša je u Luku. I un priča ženi kako se tu pripa. "Ha", govori mu žena, "učini si grubo, ubi si svoju ćer, sa će te to mučit cili život. Najboje ti je poč u Rim ili poslat priko popa dopis i da se pokaješ što si svoje dite ubi, nagradi Bogu crkvicu da tu možeš doć oprat grihe svoje." I undar mu je pop valjda posla u Rim molbu za tu crkvicu i njemu se odobrilo. S tin je došla slika iz Rima di je jedan svetac (Isus ili Gospa) na njoj, a stari ti kleči ispid njega. Slika je ta na oltaru u toj crikvici. To se zove Repkova crikva. Digod ka prodeš zastani na raštele o punistre pa gledaj. Onde je odma na cesti, na početku Luke. Ka greš iz Luke na desno je vamo, već na kraj kuća.³⁸

KAD SU U SVETEGA IVANA DOHODILI S JAHTU VAZEST ZLATO

Ova glavica svetoga Ivana. Tu je crkva sveti Ivan. Crkvica je iz hiljadu četiristo šezdeset neke. Tu je kako bi otočić prin malo visok, i na vrhu je crkvica. Tu su naši stari rili zemju. Još se tu vidu iskresani kameni ostaci. Valjda je tu bila još koja građevina. Čejad su tu kućice gradili. Hodili bi bili obrađivat zemju i došli bi tu prinoćit. Tu je bila zavjetrina od mora. Tu bi bili vrgli mriže i ćapali ribe. E sa su bile tri famije. Tu su ostavali i počeli ovo iza rata drugoga dohodit turisti. I jednu noć, jedna žena ni mogla spat od tih što su bili u tima kućicama (a bile su male ponistrice na kućama. Nisu stavjali velike da ne bi mogli lopovi ulist nego malu ponisticu samo da se malo zraka i malo vidi.) I sad čuju oni, doša jedan brod, jahta, ono kako gliser, jahta. I iskricali se njih četvoro, petoro, nosu niki ništo ispo pazuha. Oni se pripali: Ko zna ko je to doša, ubi će ih. I odma jedan drugoga vizaju susistvo. I sa ne spu niko, svi stoju na punistrice i viru što će se dogodit. A ja se sjećan te cijevi gvozdene. Ovako debela cijev, možda duga kako ovi zid, stala je di je crkvica sveti Ivan uza ogradu, na zemji iza fižula. Tu je stala ta cijev. Gozdena je bila, ja san to vidila. I nakon puno doba, možda i uru, ovi sa jahte se skalaju, a oni bidni viru kroz punistru što će vidit. I vidu svaki nosi priko ramena vriću. I sutradan ovi brod, jahta što li, je šlajta. Ka se rasvanilo čejad se digla i išli su vidit. Ta cijev ne stoji di je stala, uza tu meju, nego je ovamo pomaknuta i ovaka je na njoj portelica bila. I to je otvoreno. Kako su je pomakli, našli su jedan prsten starinski. Ustanovili su da je u toj cijevi bilo skriveno zlato. Ovi turisti su to istresli, pokupili, a valjda je ti prsten ispa.³⁹

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

ZLATNI FIŽULI

Fižuli što su bili okolo svetega Ivana, ka su popravjali crkvu, otvorili su ih. Prin su bili cili fižuli. Doša je jedan Velolučanin i otkopa je te fižule jer je ču da su u staro vrime stavjali zlato da će to Bog čuvat ili svetac čigova je crikva. Taj Velolučanin je to dozna i un je po noći doša i otkopa je te fižule. Da li je naša zlato, to se ne zna. Posli je općina i crkva vidila da je to rušeno i onda su popravili i ope nagradili fižule. Prepostavlja se da je ti čovik ukra to zlato jer je on učini jedan veliki napredak u kući. Podignu je kuću i uredi je kamp od ništa.⁴⁰

PODRIJETLO SURJANA

Kako smo u biti rodbina? Josipu je baba Surjanka. Dakle, rodbina smo po babi Surjanki. Kako je naš praprapradjed doša ovdi? Surjan je bi Napoleonov general i s francusku vojsku je doša u Zablaće i zaljubi se u jednu curu. Ka se je francuska vojska povlačila ni ti poč će s francusku vojsku, nego je osta ode jer se zaljubi u tu baku. Traži je od Napoleona da ostane ode u Dalmaciju živit. Bi mu je desna ruka i un mu je da. Napoleon mu je dodijeli zemju što imamo mi svi Surjani. s tin da tu zemju nikad ne smi uživat ni jedno kolino osin Surjana. Ne smi se darovat, ni prodat, ni otet, nego da to vječito bude Surjanovo naslijeđe. Od njega potiče obitelj Surjan. Postoji ti blizu Pariza jedno selo di živu svi Surjani. Dakle, mi smo direktni potomci od Surjana. Francusko je prezime. Jedan je naš Velolučanin bi u Londonu i tamo je na internetu naša kako je Napoleon temu Surjanu dodili ovu zemju u Dalmaciji. Naš pokojni dida, moj i Danko tvoj, živija je prvo u Argentini pa se pribaci u Brazil. Uvik je govori kako je bi doša radit u niku fabriku, u vlasnika Talijana i prvi dan viče. Govori: "Ima li ode neki Surjan?" I tamo na kraj hale govori: "Evo me, ja san" I uputi se prema njemu. Govori dida jedan crnac, bokun čovika, obišena donja pešnja. Nika on ni beštima, na portugalski bi zna koju njihovu. Reka mu je "vrag te odni".⁴¹

3.3. Demonološke predaje

„Demonološke predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonskim (onostranim) bićem.“⁴². U predaji koju je sa mnom podijelila moja kazivačica, demonsko biće

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

⁴² Dragić, Marko, *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split 2013, str. 202-203.

- kuga se javlja u obliku crne spodobе koja gubi svoju moć kada je pogleda pobožan mještаниn. Pobožnost je ljudima bila iznimno važna. Vjerovalo se da Bog čuva vjerne što vidimo i iz predaje o zavjetu Gospi da će joj *nagradit crikvu* ako ih sačuva od kuge. A kako *ni bilo kuge na cilon otoku* mještани su svojim priložima sagradili crkvu *Gospi o Zdravja*.⁴³

I ZATO NI BILO KUGE NA OTOKU KORČULI

Još su nama babe pričale ka je počela harat kuga u Korčuli. Već su tada bile zidine. Jedan ribar iša je sa sinom s Korčule s kaićon da će poč dignut mriže. Ti je stari bi pobožan, dobar čovik. Digne mriže i sutradan ni hoti vazest sina. Iša je sam. Niki ga je stari dočeka ka je iša na kaić da će po dignut mriže. Govori mu: "Znaš ka gren ćaš nemoj se okrenut. Nikako se nemoj okrećat jer ko se okreneš bit će slabo." I sa iša ća s kajićon, ali ga kopa zašto se ne smi okrenut iza sebe vidit Korčulu, čejad i ono šta je bilo tamo. Ha on ni moga trpit i un se okrenu. Kako se okrenu, vidi je di se jedna crna spodoba penje uz zidine i kako se on okrenu, to je palo. I zato se govori da je kuga poharala ne samo tamo di je, nego da je došla i na Korčulu, međutin, da Korčulu ni poharala jer je spasi ribar koji je skala niz zidina da ne ulize u grad i ne zarazi čejad. I zato ni bilo Kuge u Korčuli.

*A i ova je crikva, Gospa o Zdravja, o zavjeta. Ovo su je luška čejad davali priloge zato što su se naši lućani zavjetovali da ako kuga ne pohara, da će nagradit crikvu Gospi o Zdravja. Doša je biskup i stavi je pikete na 4 kantuna. Našima se učinilo da je to mala crikva za Gospu o Zdravja i tri puta su popripomištali te pikete. Širili su ih, povećavali da tobože više cijenu Gospu o Zdravja i tili su joj nagradit što veću crikvu. I ni u Luku ni bilo kuge. Na cilon otoku ni bilo kuge.*⁴⁴

3.4. Pričanja iz života

„Pričanja iz života su najčešće kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci). Isprepleću se s novelama, anegdotama, šalama i vicevima. U pričanjima iz života se nalaze didaktička, metaforična, šaljiva i druga pričanja.“

⁴³ Marko Dragić, Fakcija i fikcija o kugi u predajama Hrvata, Kuga u Makarskoj i Primorju 1815. Gradski muzej Makarska, Makarska, 2017., 403-435.

⁴⁴ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

⁴⁵ Iako u radu ima zaista šaljivih pričanja iz života, možemo vidjeti i nemali broj pričanja koja nisu šaljive naravi te koja, kako im sam naziv kaže, govore o životnim, svakodnevnim zbivanjima pri čemu imaju isključivo informativnu i didaktičku, a ne zabavnu ulogu.

AKO TRI PUTA POJUBIŠ TO ŠTO TI IZAĐE BI ĆEŠ BOGAT

Tu je jedno polje, zove se Gospino polje i tu je jedna crkvice. Opet je ti niki Blaćanin iša navigat so tima bracerama i isto to tako za stolima u krčmama to čakulanje, vamo, onamo. Opet ti jedan sluša, doša sest blizu njih, š njima se upoznaje i govori mu: „Ma je li ti znaš Gospino poje na Blato?“ Govori: "Kako ne ka san jan tu." "E", govori: "Da ću ti jedan šćap i poč ćeš na po noća tamo, toliko koraka od crkve, i tamo, zabij šćap u zemju. Što ti na šćapu izađe moraš tri puta pojubit. Ako si tri puta pojubi to što izađe, ja ti neću reć što, bi ćeš bogat, najbogatiji na zemji." "Ta sa neću poč, ma da bi ne znan što bilo, sve ću izjubit." Rečeno mu je da ide sam i da izmoli ništo... sad letanije ili krunicu ne znan. Vaze ti on ti šćap, iša kod te crkve, izbroji korake, zabi šćap, izmoli to što je bilo, ka na jedan put vidi on se uz šćap penje jedna guja. Došla je na vrh i prima njemu s onu lancu lanca. "Ha," govori, "kako ću poč guju pojubit ? Ne mogu. Ali naš", govori, "bi ću bogat." Sa nagne se da će je poč pojubit, a ona ono pruži oni jezik, a on pripade se. E, prvi put ni. Još su mu dva puta ostala. Nestala je guja i sa un opet moli, moli. Izašla guja drugi put. Učinila mu se i veća i ružnija. I opet ona još veća lanca, duža, a un je malo dalje. "Uh." Govori: "Bože moj, sa ću je pojubit." Dode blizu. Kako ona pusti oni jezik, on se vrati. Ni je pojubi ni drugi put. I sa on govori: "Treći put hoću, pa me neka izi." E sad ta guja ope treći put izašla. Sa mu se činila još veća, još grubija i nije je moga pojubit. I nije pojubi. I govori: "Pu što si izašla tako gruba? Što nisi bila lipa?" I tako se ni obogati.⁴⁶

ZA JUBAV JE POŠA NA NOGE NA DRUGI KRAJ OTOKA

Sa ću ti ja reć, u Prvon svjetskom ratu, pokojnoj Anđelki otac, bi je na jednom od brodova Austro-Ugarske flote. I stane ti brod u Korčulu i moli on nekega oficira da ga pusti doma. Doma je na Dub. Znaš di je Dub? A znaš zašto ga moli? Doma je mlada žena, a on ni dolazi doma pet, šest godina. I iz Korčule na Dub, ne postoji cesta, nego kroz šumu, starinskin kozjin

⁴⁵ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005. str. 34.

⁴⁶ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

putom po noći.. I dođe na Dub, kuca. „Mara! Mara!“ Ona je rekla: „Što zoveš?“ A on govori: „Marke.“ Baci je novčić i vrati se nazad put Korčule. Ni vidi ništa.

(Ima igra u nas Križe i Marke. To ti je, staviš punu šaku munita, to bi se skupilo i sad vrtiš, istreseš. Križi su jedna strana, Marke su druga. Ko što zove ono je njegovo. To je ko u nas pismo, glava).⁴⁷

VAJALO JE PRIHRANIT FAMILIJU

To nam je jedan rođak, pa njegov dida. Uhapsilo ga je jer je dezertira. Ni ti poč u rat i zaklopilo ga je u Blato. U Blato je bi zatvor. Dole je u prizemju bilo od vojske skladište, a on je bi u zatvoru poviše gore. I un ti je kroz noć izaša, uliza u magazin, vaze vriću muke i dove u Luku, doni je vriću i vrati se u zatvor. Učini je drugi put, vaze je vriću rizi, doni je u Luku, vrati se prid rasvanuće, u cik zore i zaklopi se ko da ni nigdi bi. (Nosi je doma familiji ima je sedan dice).⁴⁸

TO SU TI ČARANI

Mi dva ne govorimo, ali je treći tuži mene i sa mi ti tribaš bit svjedok. Kako ću ja tebi reć hoćeš mi bit svjedok? Dakle ja ću ti doć ispod punistre i pitat ću te: "Hoćeš mi se zajat?" To su ti Čarani, a svađeni.⁴⁹

KAKO SE NOSILA PRIN POŠTA

Vela Luka je bila malo misto, ni dohodila pošta u Luku nego je tribalo poč u Korčulu im poštati pismo jer Korčula je bila grad. E sad, ko će hodit na mazgu u Korčulu? Poštar, poštar iz Vele Luke. E bila je nika žena, komad žene, jaka, odvažna, nije je bilo strah od ničega. Imala je jednu visoku mazgu, veliku. I ona se javila da će ona poč za prihraniti familiju. I ona je bila poštir. Bila je išla u Korčulu i vraća se iz Korčule u Luku. Nosi poštu za Luku, možda i usput za Blato. Došla je tamo nigdi di je kroz šumu hodila (to nisu bile ceste, sve je bi kozji put). I u jedan put mazga neće da gre da je ubiješ. Lati mazgu, a mazga je stala i propinje se na zadnje noge. Neće, neće strah je. Ali ona je čula ništo, niko škrabanje. Sa je ona mislila da je to čagaj.

⁴⁷ Kazao mi je spomenuti Tonči Surjan.

⁴⁸ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

⁴⁹ Isto.

I ništa, ona svoju mazgu gladi i govori joj: "Neće nas niko, neće niko. Što se strašiš? Što ću? Ta mazga neće da se makne. A..", govori: "Sa ćeš čut" A ona ti ono stala mirno na mazgi (nogama tuče o bok mazge) i "Kukuriku" kako da ono kokot s krilima lupa i kukuriče. Reču ka tri puta kokoš zakukuriče da sve vile, vilenjaci, vještice, da sve to odleti od straha jer je već zora. I ona ti to "Kukuriku" imitirala i u jedan pu mazga se uputila, išla ća. Čuje ona malo daje to škrabanje. Ruši se, trče niko. To su valda utekle te što su bile vile, vještice, vilenjaci, ko to zna. Ona je pa pričala kako je ona ostala moćna jerbo da zna izlatit vile, vilenjake, vještice, vampire, pritrohe...⁵⁰

KAKO SU BEŠTIMALI OVCE

Ovo je istina. Dakle, opili su se, bili na ribe, ispekli, marendali i u toku razgovora iza marende uz čašicu jedan govori kako ima oni čovik onamo ovce ljudi beštimađu. "Ljudi beštimađu, ja san na svoje uši ću". A potrefilo se da je bi š njima jedan čovik naivan. I išli su pješke, iza marende, dole prema Gradini. A dogovori se s jednin da se spremi u štalu s ovcama. Ovako mu govori: "Uznemiri ovce i neka ovce bleđu, a ti in beštimađ na vas glas". I oni su došli na vrata. Došli su ti isprid vrata ti naivni čovik. Pićasti svi i govori: "Sa slušaj". I ovi unutra je ću da su tu i s laktima buba ovce. I sa ovce viću: "Beeee" a un će ti: "ti Boga". I sad je oni to ću i je. I unda ti je bilo "Ovce mu beštimađu". Čakula nastala da dole na stan u tega beštimađu ovce.⁵¹

KO ĆE ZEJA, ZEJA? KO ĆE MESA, MESA?

U ono staro vrime, posli drugoga svjetskega rata, bila ti je, to se u nas reće, družina. Plivarica je bila i s levuton su hodili na ribe. Tovar kad je više starost i ne može više radit, bili bi ga vrgli gori kroz veliku spilju. Vela spila ima dva otvora na vrhu, dva ždrila. Bili bi vrgli tovara da pade, da se ubije. I Franko Cane ti je to dozna. Gospodar mu je da soldi da gre kupit bokun mesa. Ovi je dozna da je jutros neko vrga starega tovara, odsluženega u tu spilju. Un ti je ćapa nož, iša ti je u spilju, okinu je but od tovara i popodne, ka su išli na ribe, doni je ti but od tovara i pripremi je. On je bi kuhar. Skuha je veliki lonac zeja (kupusa, blitve..) i tega mesa

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

i stavi ih je na trpezu. Ka su svi seli, cila družina, njih dvanaest, zove ih: "Hote ća jest! Ko će zeja, zeja? Ko će mesa, mesa? Ja ću zeja". Jer zeje ni krepano.⁵²

PRIČA O TOVARU

Cjeni se tovar. Danas u Veloj Luci ni tovara. Patriot, tovar je bi Bog. On je radi više nego Bog. Prenosi je od gnjoja, do loze, vina, masta. Bi je prijevozno sredstvo, kako sad auto. Tovar se poštiva, a žalosno sa ga više ni u Luci. Svaka je kuća imala tovara. Zadnjega je ima gore Amore. Više u Veloj Luci nema magarca, patriota. Ima magaraca dosta, ali tovara nema vrag jednega. Kogo je poštiva beštiju, kogo ni. Naprti ga više nego što može nosit i undar je tuć da trče, a to ne može bit. To je bilo maltretiranje. Zato ga beštija ni slušala. Ali kako je čovika svakakve čudi, tako je i beštija. Meni je moj barba, to mi je očin bi brat. Un je ima mula zva se je Bale. Toliko je to bilo zlo. Ka bi mu išli stavit sedla, nisi moga doć blizu. Onda bi mu bi veza glavu za palu o struje, a vamo noge. Bilo je napravljeno gozdeni kako da su lanci. I tu bi mu bili nikako skupili noge i vezali ga da mu se može stavit sedlo. I unda bi moj barba bi naprti dvi velike vriće gnoja (mokro, izmet od guca, svinja, od njega samega). To bi se gonilo na polja. I onda bi ti moj barba, koliko je ti mul bi zal, bi bi mu stavi te velike dvi vriće od više od sto kili i on sest u luke. Sa on bi bi uzjaha, a ti mul bi se zatrča tako da bi prca, prca s nogama zada. Zvrga bi vriće, a njega ne bi moga jer bi mu potegnu uzde. Užela mu je reć moja baba, njegova mat: "Nemoj bando moj beštiju tuć, naprti si je puno i teško joj je i još je tučeš". I ondar se bi un malo kako barba povuka. Kad bi bilo nosit grozje, to se nosilo u mihove. Onda bi on njega bi gladi, mazi, da bi mu doni grozje doma, a da ne bi putin izvrga sve. I sa kako bi bili opteretili beštiju, bile bi mu na plećima velike rane. Ispod sedla od tereta, težine, znoja i vrućine koža bi se bila ogulila. I kako ćeš ga to izličit? Stavili bi Gospino cviče u čisto maslinovo uje (kako onda ni bilo struje ka su se grijali nego se grijalo na otvoreni komin di je bilo puno saje) i onda bi bi ostruži tu čađu, namaza beštiji s perun od kokoše ranu suvin Gospinin cvičem i onda posut tu čađu na ranu. I u tri dana bi mu bilo sve zareslo. Eto tako se ličilo. Ali je tega bidnega Baleta tribalo vezat da mu se namaže ranu, ni si smi doć blizu. I moja baba pokojna bi to s perun namazala. Bila bi ja stala malo dalje jer me bilo strah, al bi bila gledala.⁵³

⁵² Isto.

⁵³ Isto.

UTRKE TOVARA

*Utrke tovara su se organizirale posli drugoga svjetskega rata ka je počea turizam. Čovik bi bi doni beštiju i turistima je to bilo interesantno, uzjaha bi i s tovaron bi ga bi prošeta po mistu, ali bez sedla. Imaš šta gledat.*⁵⁴

FORTECE

*U Velu Luku gore na brdo Hum, Austrija je bila nagradila fortecu. Forteca je bila za vojsku za izvidnice. Gori ni bilo ceste, nego su bile dve mazge vojne, obučene da nosu teret hranu, piće i sve što je bilo gore. I onda bi bili naprtili te mazge s ovin kozjin puton, priko šuma, za poć na Hum. Ona zemja od Fortece što gleda ovamo na Luku, to je moje matere zemja. Zapravo bilo njezinega oca. Moja mat ni dobila dil te zemje, to se zvala Kosmatolica. I oni su tu hodili. Odma ispo Fortece što gleda na Luku, to je strmo i tu je bila šuma, tu su bile loze, masline...Na forteci ni bilo radara. Mi smo na Humu na Visu imali radar dometa tisuću mija. Ova tvrđava na Humu građena je iste godine kad i tvrđava na Visu. Postoji ti tvrđava na otok Sušac i na otok Vis, a građene su za vrime Austro-Ugraske. Franc Josef je nagradi te tvrđave. Imale su svrhu da vizuelno kontroliraju ovi dio Jadrana. Oni su signalizacijom komunicirali. Ka bi doša vojni brod ili štogod, oni su upozoravali, obavještavali.*⁵⁵

VELOLUČKI INDIJANCI

Na otočić Pržnjak imamo jedno imanje. Znaš kako smo mi dolazili na Pržnjak? Ni bilo autih, ni telefoni ni ništa. Odredilo bi se misto što možeš vidit i s te strane na Pržnjak i s Pržnjaka. Tu bi se naložia dim. Dimne signale smo pravili, ko Indijanci. U Grdaču, na Garmu i na Zaglav su bila određena mista i tu bi se bilo dimilo. Ti ka si na Pržnjak vidiš dim, to znači dođi na Pržnjak, potriban si. Ako s Pržnjaka vidiš dim u Grdaču ili na Zaglav ti vazmeš barku i greš di dimi, znači da je nikomu potriba da dođeš. Pržnjak se posli naseli. Jedan je čovik ima ćere. Da je ćerama prčiju na Pržnjak. One su se udale u Split. One kad bi došle iz Splita, mi bi vidili dim i hodili ukrcat. A više puta nama niko ni doša nego njima. I sa kako ćemo mi svih njih zafrknut? Mi smo odredili jedan bili lancun, obisiš ga tu na jedan bor i užežeš dim. Ako je krpa bila na boru, znači to je niko naš i greš ukrcat. Ako dimi, a ni krpe, mi ne gremo jerbo ni nama

⁵⁴ Kazao mi je spomenuti Tonči Surjan.

⁵⁵ Kazao mi je spomenuti Danko Surjan.

*niko. I onda su oni to ope prihvatili i bili bi i oni stili krpju. Mi smo onda na krpju stili jedan crveni segnal. Ako je visia lancun i crvena ili crna peća to je znači naše. Ka su došli telefoni to se prikinulo.*⁵⁶

IZ SVAKODNEVNOGA ŽIVOTA

Dica nisu smila do kasno zahodit vanka, bilo je strogo. Bili smo išle popodne na tance u Sokolanu pa bi stali do Zdravo Marije. Plesali smo valcer, tango, vrtajicu i 2 pasa tamo ovamo. Momci bi bili došli nama dat ruku i naklonit se za ić plesat. Sastajali smo se na plesu ili bi šetali ispod skule, a šetali bi svaku večer. Ka san jednon krenila doma iza Zdravo Marije, sačekala me mater ispod stare pošte i nikad više nisan mogla izać. Cure su u Škundut činile, ja nisan. Kad bi to postalo ozbiljno, bili bi dali jedan drugemu prsten (veru) i bili bi došli doma učinit krejancu. Bila bi zajednička večera u mladače i po mogućnosti je bilo da se ne uda noseča.

Uvik se nešto radilo. Hodili smo u gnoj, imali smo magarce, ogote, toware, ovce pa smo išli u goščicu i šušanj. Bosa san hodila nisan imala postole, a zimi san hodila u vunene bičve. Spavali smo u slavnici ili u pola bačve, a pokrivali smo se mrižama pa nam se to gungalo po noći.

*Za Badnjak bi bili pri kominu. Parićavalo se zelja, pršurate, polučene gere, makarune, sušenu ribu, hobotnice, bili bi činili fratre, a bilo je i vina. Hrana se prije čuvala u komostrama, a riba se konzervirala sušenjem s puno soli. Liti se hrana čuvala u laminima u hladu u gustirnama - u studenici koja je stala gore iznad vode, a dinja i pipun bi se stavili u vodu u gustirnu ili bi se izdubala jama pa bi se stavilo u vodu. Ni bilo frižideri. Ko je to zna. Pokojnoj je Kuži sin kupi frižider, a ona je mislila da je doni ladice. I zove meni babu da vidi. Doni je ti sin frižider i stavi ga je u kamaru i uključi u struju i govori: „Maja ovo ti je za spizu“. A ali je ona znala. Zovnila suside i rekla: „Lipo san ti dobila novi komo“. Stavila je teće, postole i robu unutra.*⁵⁷

⁵⁶ Kazao mi je spomenuti Jakica Surjan.

⁵⁷ Lucija Surjan (obiteljski nadimak - Mulo), rođena 1931. i Boris Žuvela (obiteljski nadimak - Vilić), rođen 1960.

4. Legenda

„*Legenda* je latinska riječ i znači *ono što valja čitati, ono što treba čitati*.“⁵⁸

Legenda je priča vjerskog karaktera u čiji se sadržaj vjeruje. Legende najčešće izvještavaju o događajima iz života svetaca, o čudesima, a mogu biti vezane i za crkve i svetišta. „U legendama su sudionici Isus Krist, sveci, svetece, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici.“⁵⁹ Legende su bliske predaji i ponekad ih je teško razlikovati. Međutim, ono što izdvaja legende od predaja je element čuda.“⁶⁰ „Poput predaja i one sadrže nadnaravne elemente, no legende ne unose strah i nesklad, nego nastoje uspostaviti harmoniju.“⁶¹ „Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde, nagrađujući dobro, a kažnjavajući zlo.“⁶²

U radu pronalazimo legendu o svetoj Vincenci, zaštitnici Blata. Umrla je mučeničkom smrću oko 280. god. Njeno se pravo ime ne zna, a pretpostavlja se da je ime Vincenca, u značenju pobjednica, dobila prije 200 godina „prilikom ponovne ekshumacije njezinih relikvija.“⁶³ Zahvaljujući korčulanskom biskupu Josipu Koseriću, koji je od pape Pija VI. izmolio da i Blaćani dobiju kosti nekog mučenika kojega će štovati i koji će ih štititi, sv. Vincenca stigla je iz Rima u Korčulu 1792. godine. Blaćani su tri godine čekali da im sv. Vincenca stigne iz Korčule u Blato jer su je Korčulani htjeli zadržati. Njene su kosti, za razliku od onih sv. Todora, zaštitnika grada Korčule,⁶⁴ bile u lijesu ograđene staklom i odjevene u plemenitu odjeću izvezenu zlatom i srebrom pa su tako bile vidljivije i bliže puku.⁶⁵ Njene se relikvije nalaze u crkvi Svih Svetih u Blatu od 1795. godine. Nekoć su se iznosile u procesiji svakih 100 godina, a danas se iznose svakih 25 kako bi ih svaka generacija mogla vidjeti. Koliko je poštovana u ovom kraju, svjedoči i podatak da je od svih slika svetaca, najčešće njena visjela na zidu u *kamari*.⁶⁶ Dvije godine nakon proslave stogodišnjice njenog dolaska u Blato,

⁵⁸ Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 154.

⁵⁹ Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005. str. 34.

⁶⁰ *Isto*.

⁶¹ *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997., 19

⁶² Marko Dragić, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12(1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 154.

⁶³ Sardelić Kolinac, Donko, *Sveta Vincenca Mučenica, nebeska zaštitnica Blata*, Blato, 1995. u: Zbornik radova *Duhovni i svjetovni obzori Blata na Korčuli* ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb/Blato 1995., str. 54.

⁶⁴ Protić, Ivo, *Župa Blato*, Blato, 1976. str. 60-61.

⁶⁵ Sardelić Kolinac, Donko, *nav. dj.*, str. 54.

⁶⁶ *Zbornik otoka Korčule*, uredio Marinko Gjivoje, Zagreb, Sv.1 (1970)

1897., utemeljena je vjerska udruga laika, štovatelja sv. Vincence - Bratovština sv. Vincence.⁶⁷
Blagdan sv. Vincence se slavi 28. travnja.⁶⁸

LEGENDA O SVETOJ VICENCI

Bila ti jedna čobanica iz Blata. Hodila je s ovcima u pašu. Tada su imali stada od možda trideset, četrdeset ovaca i koza. Ovce gredu prid nju, one pasu i moraš čuvat ovcu da ne gre. Bilo je puno kulture, loze i po bandama i po ravnicima. To je bila jedna mirna, dobra cura, onako, ne baš zrela cura, ali mlada. I te ovce "Jo," govori "Bože moj kako ovce trču. Largo san o Blata. Strah me je. Ali te ovce trču kako u galopu". I ona za njima, za njima. I te ovce došle u Poplat (di je Gospa u mrkinti). I vidi ona jedna žena u crno tu sedi. Govori da je ta mala Vica bila sveta Vicenca, blaska sveta Vicenca. Ova žena u crno govori joj: "Dite moje, jel' imaš štogod za prigrisat i za napi se?". "Ja..teta moja ima". Izvadila je iz bulse šta je imala... bokun rogača, suhe smokve ili pogače i dala joj. A govori: "A šta ćeš ti izist?" "Ma lako ću. Ja ću kad dođen u Blato nać. Ali hoćete Vi poč smenon u Blato pa će Vam kogo pomoć?" Govori: "Ne, nego reci popu neka me dođe vazest." I ta bidna Vica odma ovce pokupila i išla ća pu Blata. Došla u Blato, išla popu i govori ona: "Velečasni, jedna žena u crno je tamo na Vranine. Rekla mi je da rećen popu da je dođe vazest." A govori pop: "Oli si popila potiće rakije?" "Nisan." Govori: "Jesi, to si se napila, pa ne znaš što govoriš." I on ni hoti poč. Međutin, kako je un to njoj reka, počela sama zvona zvonit u Blato na crikvi. I sad skoči pop. Govori: "Ko ovo sa zvoni? Zašto se zvoni? Nima nikoga, a zvona zvonu. Što su me jutros počeli zajebavat." Mala Vica ni mogla spat. Utekla je na Vranine reć toj teti da je pop ne obada i vratila se. Cili je dan i cili noć ta mala hodila. Valjda joj je Bog bi da snagu jer po prirodi ne bi čovik moga. I sutradan ope išla u pašu s ovcima i ope te ovce u Vranine i ope ona vidi tu ženu. I govori ona, a zvala je po imenu, "Vice moja jesi rekla popu?" Govori: "Jesan, ni me obada." "Znan, znan." Govori: "Sad ćeš mu ope reć." I ona je ostila ovce i utekla je u Blato. Rekla je popu da je dođe vazest, a on ni hoti, opeta. I ope sva zvona zvonili. Vratila se ona, vazela ovce, išla doma. Treći dan išla popu i govori: "Ma molin Vas, hote, vazmite tu ženu. Događaju se čuda. Boje da je grete vazet." Pop se naidi i reka je nikima ministrantima da je gredu vazest. Ka su oni došli, oni nisu našli živu ženu, nego kip, kip od Gospe. I undar je on vaze ti kip, oni su je nosili i stavili su je u tu crikvicu na Gospino poje (to se poje zove po toj Gospi) i išli su ća u

⁶⁷ Marinović-Brščan, Ante, *Značenje Bratovštine u hrvatskoj prošlosti s posebnim osvrtom na blatske Bratovštine i osobito na Bratovštine Svete Vincence* u: Zbornik radova *Duhovni i svjetovni obzori Blata na Korčuli* ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb/Blato 1995., str. 71

⁶⁸ Protić, Ivo, *Župa Blato, Blato, 1976.* str. 62.

Blato. Ujutro je iša pop reć misu, a Gospa na oltaru. A govori: "Kako, stili smo je u malu crikvu u poje. Ko je je prini tu?" Skupi je sve ove fratre i niko ni. I tu počeli zvoni zvona, a on je naredi da je vratu ponovo u poje. Međutin, sutra dan je ona ope došla u velu crikvu i tako je ona ostala. Kažu da je ta mala Vica svaki dan hodila u crikvu prvo se poklonit temu kipu od Gospe i pa po ća u pašu. Priča se da je bila ta mala toliko dobra, plemenita i da je to sveta Vicenca. Ja san to čula. Da li je to bilo istina? Ali u stvari se na Vranine zove ta spiljica mala, di je kip od Gospe, Gospa o Karmena.

Znaš koja je bila sveta Vicenca? U početku kršćanstva, u doba Rima, nju je otac ubi jer je bila kršćanka. I ovo je legenda. Poslali su svetu Vicencu iz Rima, dali su je u Korčulu, da bude zaštitnica grada Korčule. Međutin, Blaćani su je doveli s brodun iz Italije i nisu je tili dat u Korčulu, nego su je zadržali u Blato. A zaštitnik grada Korčule ti je sveti Liberan. Njegov ti je prst ko moći. Godinama kasnije sveta Vicenca mumificirana je. Vadu je svakih dvadeset i pet godina 28 četvrtoga. Prin je bilo svako sto. Nije uopće raspadnuta, ko da je sad umrla. Kompletna je cila. Izaša ti je papa ili ko li je, ne znan. Tražili su da svaka generacija vidi svetu Vicencu i smanjili su na svako dvadeset pet godina.⁶⁹

5. Zaključak

Naši su stari tradicijsku kulturu i usmenu književnost prenosili s koljena na koljeno usmenim putem. Međutim, ljudi danas zbog posla sele u krajeve daleko od svojih obitelji i njihova djeca često nemaju priliku čuti priče, pjesme i legende s rodne grude. U dobu moderne tehnologije koja pruža neizmjerne mogućnosti za njezino sakupljanje i bilježenje, usmena književnost u opasnosti je od zaborava. Presretna sam što sam pridonijela očuvanju barem malog dijela tog blaga.

Čitanjem ovog rada može se naslutiti kako se nekoć živjelo u Veloj Luci; skromno, ali veselo. Nije bilo "modernih bolesti" i trčanja od jutra do sutra. Živjeli su mirnije i u skladu s prirodom. Družili su se s obitelji i prijateljima uz ognjište i kazivali su pjesme, priče, poslovice, legende, zagonetke... Prisjećali su se prošlosti da bi iz nje učili, a ne da bi je ponavljali. Moji kazivači kažu da ne bi htjeli da je nama kao što je njima bilo. Poanta i jest da svaka nova generacija bude naprednija, da uči na pogreškama prethodne i da čovječanstvo ide naprijed.

⁶⁹ Kazala mi je spomenuta Jakica Surjan.

Svako vrijeme ima svoje prednosti i nedostatke. Jedan od nedostataka ove generacije jest što nije svjesna važnosti čuvanja usmene književnosti. Toliko je priča, legendi, pjesama koje se trebaju prenijeti novim generacijama prije nego što ih njihovi trenutni "vlasnici" zauvijek odnesu sa sobom na onaj svijet.

Vaše blago Vas čeka, nemojte ga ostaviti zakopanim!

Veoma sam zahvalna mojim kazivačima i kazivačicama koji su sa mnom nesebično podijelili crtice iz vlastitih života i ono što su njima pričali njihovi stari. Hvala Josipu Zekanu, koji me upoznao s otokom, kazivačima i luškim govorom. Posebno zahvaljujem mom mentoru, profesoru Marku Dragiću, koji mi je ukazao na važnost usmene književnosti i sakupljanja narodnih običaja, što je vjerovao u mene, podržao me i pomogao u stvaranju ovog rada.

6. Rječnik

Pojedina rječnička objašnjenja preuzeta su iz knjige M. Žanetića *Da se ne zaboravi*.⁷⁰

A

arivat – stići, doći

B

baba – baka

banda – strana

balanac – vrsta plesa

beštimat – psovati

bi – bio

bidan – jadan

bičva – čarapa

bokun – komad, manji dio nečega

bracera – manji jedrenjak sa jarbolom

bratino – bratovo

brčić – brežuljčić

brig – brijeg

bubat – udarati u nešto; učiti napamet;
nepromišljeno govoriti

bulsa – torba

C

cincuk – vrsta igre; skakanje po kockama
označenim brojevima na jednoj nozi i
sunožno

crikva – crkva

crikvica – crkvica

Č

čapat – uhvatiti, uzeti

čejad – ljudi

čejade – čovjek, živo biće; npr.
[nevino ~] – dijete

Ć

ćakula – razgovor, priča

ćer – kćer

D

daje – dalje

dedrinta – strana otoka Korčule koja gleda
prema otoku Hvaru

defora – strana otoka Korčule koja gleda
prema otoku Lastovu

di – gdje

digod – negdje, nekad, koji put

dil – dio

dite – dijete

divna – djevojka, cura

dohodit – dolaziti

dokli god – dokle god

dvanjke – bisage, platnene vreće preko
sedla

⁷⁰ Žanetić, Marin, *Da se ne zaboravi*, vlastita naklada, Blato, 2009., str. 11-75.

F

fabrika – tvornica

feral – svjetlo

fižul – niska kamena klupa uz kuću ili oko

crkve koja služi za odmaranje,

razgovor

fratri – polučena riba koja je bila sušena na

buri i potom se motala u tijesto i pržila

na maslinovom ulju

G

gera – vrsta ribe, girica

gomila – ruševina, hrpa

godin – godina

gošćica – vrsta trave kojom se hrani

stoka; npr [ić u ~u]

gozden – željezni

greb – grob

grem, greš, gre, gredu – idem, ideš,

ide, idu

griža – čvrsta stijena, živi kamen

grobište – groblje

guja – zmija

gungat – ljuljati se, njihat se

gustrina, gustirna – vodosprema za

kišnicu

H

hiljadu – tisuću

hodit – ići; hote – idite

hotit – htjeti; npr. [ona hotije] – ona je

htjela

I

igrat – plesati

isić – isjeći

ispri – ispred

izdubat – iskopati

izist – pojesti

izjubit – izljubiti

izlatit – potjerati, istjerati

J

jan – ja; npr. [ka san ~ tu] – ja od tu

jesan – jesam

jon – joj

K

ka – kad

kako – kao

kakogod – kao

kamara – soba

kamenica – veća kamena posuda

četvrtastog oblika

kampana – večernji zvon na molitvu za

mrtve (Zdrava Marija na večeru, a

kampana na posteju; oko 20:30, 21h)

kanela – vrsta mirodije („*Oj kanelo, jadi*

moji teški, Španjetovu bekariju rešiš“),

ali i slavina za točiti vino

kantati - pjevati

kantun - ugao

ko – tko, kao

kogo – netko

kojo – koje

kokot - pijetao

kolajna – ogrlica

kolo – okolo; npr. [zamotala ~ vrata]
kolona – bitva ili kameni stup za privez
brodova
komin – ognjište
komo – nizak ormar s ladicama za smještaj
rublja
komostra,e – sanduk u mreži u kojem su
ljudi držali sušenu hranu; – lanac o
koji se vješa posuda u kojoj se kuha na
otvorenom ognjištu
koraja – ogrlica ali i vrat od svinje
kraj – kralj; kopno
krejanca – pristojnost, uljudnost; [učinit ~]
– nakloniti se roditeljima od zaručnice
krepati – umrijeti, umoriti se
kupit – skupljati

L

lanca – dugi jezik
lancat – mahati jezikom
lamin – vjedro
largo – daleko
latit – tjerati
laz – veći komad zemljišta ograđen
suhozidom
laza – puteljak, staza, ulaz na posjed
ličit – liječiti
likar – liječnik
livo – lijevo
lokva - jezero
luška – cura iz Vela Luke
luški – jezik Lučana

M

makaruni – vrsta tjestenine
marenda – obrok između doručka i ručka
arendat – (po)jestiarendu
međutin – međutim
meja – međa, kamena pregrada u suhozidu
mindel – badem (zna se reći i bajam)
mindule – bademi
mir – zid
misto – mjesto
mladača – mlada (u značenju mlada i
mladoženja)
muka - brašno
mrkinta – stijena
mul – križanac kobile i tovara; ali i
pristanište za čamce

N

nagradit – izgraditi
nahodit – pronalaziti, nalazati
naidit (se) – naljutiti (se)
najdi – nađi
nakrit – natkriti
na po noća – u pola noći
nasprat – na kat
naš – znaš
navigat – ploviti morem
ni – nije
nigdi – negdi
niki, nika – neki, neka
nika – nikad
niko – neko, netko, nitko
nima – nema
ništo – nešto

noseća – trudna

O

o – od

obitilica – vrsta poljoprivrednog alata

obadavat – doživljavati, slušati,

primjećivati

ode – ovdje

ogota – ženka od magarca

oli – ili, zar

onamo – tamo

ondar – onda, zatim

oni – onaj

ope - opet

ostit – ostaviti

oštarija – gostionica

P

para – usta (u pogrdnom smislu),

njuška

paričat – pripremiti

pasat – proći; npr. [~ san dobro/loše]

– prošao sam dobro/loše

pasat bandu – zabaviti se; npr. [gren ~]

– idem u šetnju

pasat rič – popričati s nekim

pešnja – usna

pićast – u pijanom stanju

pipun – dinja

po – pola

poje – polje

pojubit - poljubiti

polača – kuća na kat

porat – luka

posli – poslije, nakon

postoja - krevet [ić na ~]

postole – cipele

poštir – poštar

potrefit – slučajno pogoditi

poticat – potjecati (od nekoga)

potić – lončić

potriba – potreba

prihranit – prehraniti

pri(n) – prije, ispred

prinit – prenijeti

prima – prema

pritroha – avet

prškat – prčkati

pršurate – vrsta kolača

pu – put nečega (npr. Luke), prema Luci

punistra – prozor

R

rit – stavljati u kulturu, prekopati zemlju do

metar dubine

rešit – dotjerivati, ukrašavati

S

sa – sad

saje - čađa

sest, sedit – sjesti, sjediti

skalat – spustiti

skula – škola

slavnica – slamnjača

smantan – mentalno poremećen, zamušen

soldi – novci

so tin – s tim

so to – s to

so tima – s tima

spat - spavati

spila – špilja

spiza – hrana, poslovi nabavljanja na

tržnici ili u trgovini [činiti ~ spizu, ići

u ~u]; jelo

stavjat – stavljati

susid – susjed

Š

š – s; npr. [~ njon] – s njom;

[~ njima] – s njima

ščap – štap

škaf – paluba čamca

škoj – otok

škrabati – praviti buku

škundut – [činit u ~] – šetati s momkom da

majka ne zna

šta – što

štrada – ulica

šušanj – lišće od različitog drveća koje se

baca pod stoku za gnojivo [ić u ~,

kupit~]

T

takova – takva

tanac – luški starinski ples;

[ić na tance, igrat tance]

teća –niska kuhinjska posuda

u tega – u tog

ti – taj, te

tresa, e – kratka letva, vrsta obrađenog drva

U

ulizat – ulaziti

un – on

unda, undar, undak – onda, zatim

umrit – umrijeti

uteć – pobjeći

užat – običavati

užuntavat – nadodavati

V

valda – valjda

vas – sav

vazest – uzeti

vela – velika

vrtajica – vrsta plesa

vrića – vreća

vrime – vrijeme

Z

začićila – ne može roditi, dati ploda

zahodit – ići

zajat (se) – posuditi se, biti svjedokom

zakantati – zapjevati

zamirat – zamjerati

zapantit – zapamtiti

zemja – zemlja

znan – znam

zrila – zrela

Ž

živit – živjeti

ždrilo – ždrijelo

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Favro, Ivan (obiteljski nadimak - Dražina), rođen 1932.

Surjan, Danko (obiteljski nadimak - Milizin), rođen 1961.

Surjan, Jakica (obiteljski nadimak - Milizin), rođena 1937.

Surjan, Lucija (obiteljski nadimak - Mulo), rođena 1931.

Surjan, Tonči (obiteljski nadimak - Milizin), rođen 1955.

Žuvela, Boris (obiteljski nadimak - Vilić), rođen 1960.

Žuvela, Julija (obiteljski nadimak - Vilić), rođena 1961.

Literatura

1. Čapo Žmegač, Jasna, *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
2. Dragić, Marko, *Povijesne i etnološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici). Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
3. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
4. Dragić, Marko, Fakcija i fikcija o kugi u predajama Hrvata, Kuga u Makarskoj i Primorju 1815. Gradski muzej Makarska, Makarska, 2017., 403-435.
5. Dragić, Marko, *Motivski svijet usmenih predaja u brotnjanskom kraju*, Suvremena pitanja, Matica hrvatska FPMOZ, XII (24) Mostar 2017., str. 89.-116.
6. Dragić, Marko, *Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju*, Motrišta 92, Mostar 2016, str. 25-61.
7. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
8. Dragić, Marko, *Općedruštveni značaj usmene književnosti*, Zbornik radova Utjecaj hrvatske usmene tradicije u suvremenoj književnosti za djecu i mlade, Gradska knjižnica Marka Marulića Split, Split, svibanj 2014., str.16-25.
9. Dragić, Marko, *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split 2013., str. 195-227.
10. Dragić, Marko, *Usmena i pučka epika u tradicijskoj baštini Hrvata iz mučkolječevačkih sela*, Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije, Sveučilište u Zadru, Kulturni sabor Zagore, Ogranak Matice hrvatske Split, Zadar, Split, 2011., str. 493-527.
11. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
12. Dragić, Marko, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo 2005.
13. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008.

14. Dragić, Marko, *Motivski svijet suvremenih usmenih priča s Paga, Brača i Hvara*, Rijec (časopis za slavensku filologiju), god. 14, sv. 3., Rijeka, 2008., str. 207-228.
15. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
16. Lévi-Strauss, Claude, *Strukturalna antropologija*, Stvarnost, Zagreb, 1989.
17. Marinović-Brščan, Ante, *Značenje Bratovštine u hrvatskoj prošlosti s posebnim osvrtom na blatske Bratovštine i osobito na Bratovštine Svete Vincence* u: Zbornik radova *Duhovni i svjetovni obzori Blata na Korčuli* ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb/Blato 1995.
18. *Narodne lirske pjesme*, priredio Olinko Delorko, PSHK, knjiga 23, Zora, MH, Zagreb, 1963.
19. Protić, Ivo, *Župa Blato*, Blato, 1976.
20. Sardelić Kolinac, Donko, *Sveta Vincenca Mučenica, nebeska zaštitnica Blata*, Blato, 1995. u: Zbornik radova *Duhovni i svjetovni obzori Blata na Korčuli* ur. Zvonimir Šeparović, Zagreb/Blato 1995.
21. Šeparović, Zvonimir, *Duhovni i svjetovni obzori Blata na Korčuli: zbornik radova znanstveno-stručnog skupa održanog 26. travnja 1995. godine u Blatu na Korčuli o 200. obljetnici Svete Vincence Zaštitnice Blata*, Sveučilišna tiskara, Zagreb/Blato, 1995.
22. *Usmene lirske pjesme*, priredio Stipe Botica, SHK, Zagreb, 1996.
23. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
24. Zbornik otoka Korčule, uredio Marinko Gjivoje, Zagreb, Sv.1(1970)
25. Žanetić, Marin, *Da se ne zaboravi*, vlastita naklada, Blato, 2009., str. 11-75.

Sažetak

Rad je nastao iz želje za boljim upoznavanjem otoka Korčule, njegove nematerijalne baštine i njenih baštinika, posebice Velolučana i Blaćana koji su me, na otoku na koji me dovela i za koji me veže samo ljubav, prihvatili kao svoju. Tu istu ljubav im zahvalno uzvraćam čuvanjem od zaborava njihovih pjesmi, predaja, legendi i pričanja iz života. Zapisi zabilježeni u radu prethodno su snimljeni u audio obliku u svibnju 2016. godine.

Čitajući rad može se vidjeti kako su Velolučani i Blaćani nekoć živjeli. Saznajemo kako se *kantalo* svom sokolu i svojoj golubici, o pomorcima i njihovim zgodama, o veloluškim praljudima - *prababi* i *pradidu* i o nekadašnjem kopnenom jedinstvu Hvara, Korčule i Pelješca. Otkrili smo tko je bila principessa Mafalda iz grada Bradata, gdje je nalazište Slova, kakva je to loza Čičak, odakle su Surjani, zašto na Korčuli *ni* bilo kuge, kako se *prin* nosila pošta, koliko je značio tovar, što se sve činilo zbog ljubavi i još mnogo toga.

Iz generacije u generaciju priče su mijenjale svoj oblik, ali ono što je u njima ostalo netaknuto i živo je plamen i duh prošlog vremena. Stoga je, kako profesor Dragić ističe, čuvanje tradicijske kulture i usmene književnosti civilizacijski čin kojim čuvamo identitet svog naroda.

Ključne riječi: usmena književnost, nematerijalna baština, pjesme, predaje, legende.

CONTEMPORARY RECORDS OF ORAL LITERATURE OF VELA LUKA AND BLATO IN ETHNOLOGICAL CONTEXT

Abstract

This paper was borne out of a desire to get to know the island of Korčula, its intangible heritage and its heirs, especially the people of Vela Luka and Blato who, on an island to which I was brought and bound to by love, took me in as their own. This same love I gratefully return by preserving their songs, oral traditions, legends and stories from everyday life from oblivion. The logs noted down in this paper were previously recorded in audio format in May 2016.

Reading this paper one can get a sense of how the people of Vela Luka and Blato once lived. We learn how they sang to their falcons and doves, of seafarers and their adventures, of the early inhabitants of Vela Luka – great-grandmother and father and of the former terrestrial unity of Hvar, Korčula and Pelješac. We discover who *principessa* Mafalda of the town of Bradat was, where Slova can be found, what the Čičak vintage is like, where the Surjans come from, why there was no plague in Korčula, how mail used to be delivered, of the importance of donkeys, of the things done for love, and much more.

Generation to generation, the stories slowly transformed, but that in them which remained unchanged and alive is the spirit and flame of times gone by. Therefore, as professor Dragić likes to put it, the preservation of traditional culture and oral literature is a civilizational act through which we preserve the identity of our people.

Key words: oral literature, non-material heritage, songs, oral tradition, legends.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Anamarija Tomaš, kao pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišne prvostupnice hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i književnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 5. srpnja 2019.

Potpis

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Anamarija Tomaš, kao autorica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom
SUVREMENI ZAPISI VELOLUČANSKE I BLAĆANSKE USMENOKNJIŽEVNE
BAŠTINE U ETNOLOŠKOM KONTEKSTU

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javno dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 5. srpnja 2019.

Potpis

